

STALNO POD NAPONOM Obiteljski pastoral pred izazovom slobodnoga vremena

Peter KVATERNIK, Ljubljana

Sažetak

Pastoral slobodnog vremena je redovni pastoral u svemu svome opsegu, koji je obilježen i prožet uvažavanjem zakonitosti slobodnog vremena kao stvoriteljske datosti i uvažavanjem mogućnosti i potreba za njim u različitim oblicima suvremene obitelji. Pastoral u slobodnom vremenu mora prije svega vidjeti znak vremena u duhu 2. vatikanskog koncila. U tom smislu suvremeni oblik života naših vjernika vapi i za drugim (novim) ponudama i pobudama koje bi Crkva preporučivala ili sama izvodila. Među takve spada, npr. organiziranje dana župe svake godine, domovi ne samo za duhovne vježbe već i za društvene oblike provođenja slobodnog vremena, organiziranje izleta u prirodu, zajednički odmor, kampiranje i sl. Na tom polju Crkva danas može biti uspješna samo ako je njena "ponuda" tako kvalitetna da nadmašuje sve ostale ponude.

Ključne riječi: *obiteljski pastoral, slobodno vrijeme, nedjelja, odmor.*

Uvod

Budući da mi za diskusiju o pastoralu obitelji u suočenju sa slobodnim vremenom nedostaje osnovno iskustvo kako suvremena obitelj doživljava vrijeme, kako i za što ga koristi, obratio sam se nekolicini mladih vjerničkih obitelji koje su mi, doduše, najprije obećale pomoć, ali sam ubrzo ustanovio da im time kradem dragocjeno vrijeme. To što se nisu odazvali moglo se razumjeti da o slobodnom vremenu ne žele raspravljati, već ga jednostavno žele živjeti.

Isprva se čini da je o slobodnom vremenu jednostavno diskutirati. Kad, međutim, međusobno povežemo pitanje slobodnoga vremena i obitelji, i želimo

proučiti njihovu međusobnu ovisnost, nađemo se pred vrlo zahtjevnom zadaćom. To tim više, ako na jedno i drugo gledamo s pastoralno-teološkog aspekta. Najednom ustanovimo kao da smo se našli nasred otvorena mora gdje nam se svi smjerovi čine pravi, a samo stručnjak ili dobar instinkt znaju kojim putem krenuti do pravoga pristaništa. Čovjek dobije osjećaj da se našao na dodiru dvaju oceana između kojih je teško potegnuti razdjelnicu i pravo se orijentirati. U takvoj situaciji najbolje je izmjeriti širinu i dužinu mora te svom oštrinom osluhniti smjer vjetra i u pravom trenutku pokušati razapeti jedra. Zato ćemo ponajprije morati proučiti kakvi su suvremeni vjetrovi i u kojem pravcu guraju čamčić današnje obitelji te kakav izbor jedara nalaže/u suvremeni obiteljski pastoral/i.

1. Slobodno vrijeme

Što je slobodno vrijeme? Naoko jednostavno pitanje na koje se može dati više odgovora. Krajnja su možda sljedeća dva: Slobodno je vrijeme sve ono vrijeme kad nismo na poslu ili pak ono vrijeme kojim u potpunosti slobodno raspoložemo. Takva vremena za većinu obitelji nema baš mnogo, a osobito ne za obitelji s malom djecom.¹

Pastoralno-teološki priručnik definira slobodno vrijeme sljedećim riječima: "Slobodno je vrijeme onaj životni prostor u kojemu je čovjek oslobođen vanjskih obaveza i prisila (rad, zarada, napredovanje, učinkovitost) i u kojemu slobodno raspoložemo svojim vremenom te se može sasvim posvetiti nekoj stvaralačkoj djelatnosti bez unaprijed određenoga cilja i namjene." Priručnik dodaje da čovjek još nikada dosada nije imao toliko slobodnog vremena, ali da zbog mnogih djelatnosti nije također nikad bilo tako velike potrebe za njim kao sada. Slobodno vrijeme nije namijenjeno besposličarenju, već u prvom redu razvijanju onih sposobnosti koje su čovjeku posebno pri srcu. Za bolje iskorištavanje takva vremena čovjek se povezuje s drugima u različita udruženja. Čovjek je u opasnosti da s takvim vremenom ne zna pravilno postupati pa ga troši ili pak samome sebi nameće dodatni posao. Crkva u svom đakonskom poslanju pokušava čovjeku pomagati u pravilnom korištenju vremena.²

1.1. Crkveni dokumenti o slobodnom vremenu

Koncil ne govori opširnije o slobodnom vremenu, ali ga spominje na nekoliko mjesta. Najprije u pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom

¹ Usp. V. POTOČNIK, Bliše in beda prostega časa, u: CSS 18 (1984), str. 66-68. O pitanju slobodnog vremena možemo raspravljati samo na osnovi vlastitoga iskustva vremena po načelu: "Reci mi kako koristiš vrijeme pa ću ti reći tko si!" Korištenje vremena odražava naš odnos prema životu. Samo prava harmonija s ritmom vremena omogućava nam harmonično ostvarenje naše egzistencije.", O. BETZ, *Vom Umgang mit der Zeit*, Würzburg, 1996, str. 7-9.

² Usp. A. ELSÄSSER, Muße und Freizeit, u: *Handbuch der Pastoraltheologie*, sv. V, Freiburg, 1972.

svijetu, *Gaudium et spes*, u vezi s opisivanjem velikih društvenih promjena zbog čega “nastaju novi načini mišljenja, djelovanja i upotrebe slobodnoga vremena”.³

Govoreći o nekim neodgodivim zadaćama u pogledu kulture, Koncil se opširnije osvrće na korištenje slobodnog vremena kad kaže: “Neka se slobodno vrijeme upotrijebi za odmor, za jačanje duševnog i tjelesnog zdravlja, i to: slobodnim aktivnostima i studijem, putovanjima u druge zemlje (turizam) koja profinjuju čovjekov duh a povrh toga uzajamnim poznanstvima obogaćuje ljude, napokon sportskim vježbama i priredbama koje pomažu da se očuva psihička ravnoteža, također u zajednici, i da se uspostave bratski odnosi među ljudima svih staleža, narodnosti i rasa”.⁴ Kad Koncil u sljedećoj rečenici govori da “kršćani trebaju surađivati na tome da skupne kulturne manifestacije i akcije, koje su svojstvene našem vremenu, budu prožete ljudskim i kršćanskim duhom”, time preporučuje da se kršćani bave i pitanjem slobodnoga vremena i učine ga “kršćanskim”.

Koncil naglašava da svim radnicima mora biti dana “mogućnost da samim radom razvijaju vlastite sposobnosti i svoju osobu. Premda u tom radu upotrebljavaju svoje vrijeme i svoje sile s dužnom odgovornošću, ipak neka svi imaju dovoljno odmora i slobodnog vremena za obiteljski, kulturni, socijalni i vjerski život. Dapače, treba da imaju prilike da slobodno razvijaju svoje snage i sposobnosti, koje možda malo mogu razvijati u svom profesionalnom poslu”.⁵ Koncil dakle gleda na slobodno vrijeme s pozitivnog stanovišta i za dobro čovjeka kao takvoga, a ne samo kroz prizmu vjerskog korištenja toga vremena. Slobodno vrijeme namijenjeno je čovjeku i za njegov obiteljski, kulturni i društveni život te za razvijanje osobnih sposobnosti.

Pitanja slobodnog vremena dodiruje se i okružnica “O čovjekovu radu” govoreći o socijalnim uslugama: “Drugo područje takvih usluga u vezi je s pravom na počinak i odmor: ovdje je riječ u prvom redu o redovnom tjednom počinku koji bi morao uključivati barem nedjelju a uz to i duži odmor, tzv. godišnji odmor i možda odmor u više navrata za kraće vrijeme”.⁶ Direktorij obiteljskog pastorala dvaput spominje slobodno vrijeme. Na slobodno vrijeme treba gledati “s autentično ljudskog i kršćanskog vidika”.⁷ Roditeljima također preporučuje da djeci nude prigodu “za dodir s prirodom i za široko vrednovanje slobodnog vremena”.⁸

³ DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Gaudium et spes*, pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (dalje GS), KS, Zagreb, 1970, br. 54.

⁴ GS, br. 61.

⁵ GS, br. 67.

⁶ IVAN PAVAO II., *Laborem exercens*, enciklika o ljudskom radu, KS, Zagreb, 1981, br. 19.

⁷ TALIJANSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA (CEI), *Direktorij obiteljskog pastorala*, CD 73, Ljubljana, 1997, br. 111.

⁸ *Ondje*, br. 188.

O nedjelji kao danu počinka govori papa Ivan Pavao II. u apostolskoj poslanici "Dan Gospodnji" posvećujući mu pet točaka.⁹ Za nj je "počinak nešto 'sveto' jer omogućava čovjeku da se odmakne od tijeka zemaljskih obaveza koje ponekad previše opterećuju i ponovno postane svjestan da je sve što postoji Božje djelo".¹⁰ "I u današnjem povijesnom trenutku dužni smo učiniti sve da svi ljudi imaju osiguranu slobodu, počinak i rasonodu", kaže između ostaloga.¹¹ Govoreći o počinku, Papa definira njegov smisao: "Nedjeljni počinak omogućuje da svakidašnje brige i zadaće ponovno dobiju ono mjesto i dimenziju koje im pripadaju: materijalne stvari zbog kojih se uznemirujemo prepuštaju mjesto duhovnim vrednotama; mirnije se možemo susretati i razgovarati s ljudima s kojima živimo pa onda na njih gledati u drugačijem, stvarnijem svjetlu. Čak i ljepote prirode koje su prečesto ranjene zbog dominantnog mentaliteta koji se okreće protiv čovjeka počnemo ponovno otkrivati i dublje osjećati."¹² Kad kaže da počinak mora "donijeti duhovno obogaćenje, veću slobodu te mogućnost kontemplacije i bratskog zajedništva",¹³ skoro se ne možemo osloboditi osjećaja da govori iz vlastita iskustva.

1.2. Shvaćanje slobodnog vremena danas

Istraživanja o slobodnom vremenu već 14 godina vodi istraživački institut British American Tobacco Germany (B.A.T.). To zasigurno ne čine samo iz čovjekoljubivih razloga, već iz ekonomskih interesa. Samo takav pristup danas može biti poslovno uspješan; on istodobno potvrđuje Isusove riječi o mudrosti sinova ovoga svijeta (usp. Lk 16,8). Istraživači slobodnog vremena utvrđuju da je sadašnja kultura došla već do kritične granice. Akademija za politički odgoj u Tutzingu prošlo je proljeće organizirala znanstveni skup s naslovom "Demokracija i društvo zabave". Sredinom svibnja prošle godine u Mainzu su organizirani dani diskusije o televiziji pod naslovom "TV i društvo zabave". Sudionici su se pitali nije li možda formula: "Na plićaku se ne može ići još niže!" doista već došla do samoga dna?

Širenjem televizije rasonoda je dobila novu kvalitetu. Ovaj je medij privlačan samo tada kad izaziva nove podražaje, prijatnu atmosferu, temeljne emocije i lagane osjećaje. Razbibriga mora provocirati. Ali ni zabava ponekad ne postiže željeni učinak, zato se u TV studijima trude da publiku prisile na smijeh, jer je već unaprijed dresiraju tako da neki te ljude nazivaju "upregnutim životinjama za aplauz". Geslo koje mediji nameću čovjeku glasi: Sve vidjeti,

⁹ IVAN PAVAO II, *Dan Gospodnji*, KS, Zagreb, 1999, br. 64-68.

¹⁰ *Ondje*, br. 65.

¹¹ *Ondje*, br. 66.

¹² *Ondje*, br. 67.

¹³ *Ondje*, br. 68.

ništa propustiti. U suvremenom “jezivom tempu” (Luttwak), koji uza sve brži tehnološki napredak rastvara obitelj, mediji igraju nezamjenjivu ulogu. Zato ih jedni nazivaju “turbo-ubrziivačima”, jer ljudi uz njih imaju osjećaj da stalno kasne,¹⁴ a drugi označuju stvarnim “opijumom naroda”.¹⁵

Stručni istraživač gore spomenute ustanove Horst W. Opaschowski primjećuje da raste želja ljudi za što većim brojem TV programa koji prenose sportske priredbe i slične plitke sadržaje, dok interesa za novosti i politički obojene programe nema ni izdaleka toliko. Tzv. “kultura zabave” u stalnom je porastu. Dobro se provesti i zabavljati se za mnoge postaje važnije od biti zajedno s drugima. Zato naglašava: “Ne ukinete li društvo zabave, socijalna će kvaliteta života otići niz vodu.”¹⁶ Istraživanja su nadalje pokazala da u generaciji između 14 i 19 godina 71 % ispitanika (desetina više nego prije deset godina) misli da je najvažnija stvar u životu “zabavljati se” - s prijateljima ili bez njih. Više od tri četvrtine mladih misli da “međusobna pomoć” ne donosi nikakvu radost.

Do sličnih rezultata prošle je godine došao i Institut u Allpensbachu. Njihova istraživanja pokazuju da su socijalni motivi, kao što su npr. ljubav prema bližnjemu (“Biti potpuno drugima na raspolaganju, drugima pomagati”) ili društvena odgovornost (“Pomagati da se stvori bolje društvo”), posljednjih godina veoma izgubili na značenju.¹⁷ Opaschowski konstatira da je takvo društvo samo reakcija na društvo stresa prošlih godina i odgovor na krizu zapošljavanja, na “turbo-kapitalizam”, na brz tempo života “non-stop-društva”. Po njegovu mišljenju društvo zabave neće moći dugo preživjeti pa će se ljudi u vrludanju između društva stresa i zabave morati odlučiti za neko novo društvo u kojemu će biti vrijedna poštovanja ona osoba koja u privatnom i profesionalnom životu uistinu bude nešto učinila.

U ovo naše vrijeme mediji nameću misao: “Svatko može postići ono što hoće! Za svakoga je spreman neki poseban scenarij, posebna uloga, posebna scena!” Na takav način shvaćeno društvo zabave stvara samo medijski konstruiran prividan svijet, koji se ljudima prodaje kao istina. Danas smo već na granici socijalne neodgovornosti. Za muškarce zabava znači u prvom redu slobodu (raditi što hoćeš; biti bez obaveza; radovati se vlastitim uspjesima), a za žene prvenstveno radost života, koja je povezana sa socijalnim osjećajima (biti zajedno s drugima; živjeti u međusobnom razumijevanju). Današnji čovjek ne zna više zamišljati život bez zabave i rasonode. Zabavljati se znači prije svega: ne imati trenutno nikakvih briga, ne biti pod pritiskom vremena ili novčanih potreba i raditi nešto sasvim po svojoj volji.

¹⁴ Usp. H.W. OPASCHOWSKI, Am besten mehrere Leben leben?, u: *Diakonia* 28 (1997), str. 222.

¹⁵ Usp. O. FUCHS, N. GREINACHER, L. KARRER, N. METTE, H. STEINKAMP, Für eine politisch - prophetische Praxis der Christen und der Kirche - Praktische Theologie als Kritik und Inspiration gesellschaftlicher Praxis der Kirche, u: *PthJ* 20 (2002), str. 26.

¹⁶ <http://www.bat.de>

¹⁷ Usp. *Allpensbacher Berichte* 5 (2001), str.2.

1.3. Doživljajno društvo

U posljednjih pedeset godina svjedoci smo krupnih društvenih promjena. Sredinom prošloga stoljeća tradicija je bila iznimo snažan čimbenik u društvu. U razdoblju između pedesetih i sedamdesetih godina prošloga stoljeća došlo je do stvarnoga kulturnog prijeloma. Kulturni se raskorak još izrazitije povećao u sljedećih dvadeset godina. Nakon desetljeća zabave u osamdesetima istraživači označavaju devedesete kao desetljeće smisla. Oboje naime: i zabava i smisao postaju podjednako važni. Na prijelazu u 21. stoljeće suvremenik pokušava biti podjednako prisutan u oba ta svijeta. Za život toga čovjeka religija je podjednako važna kao i Adidas; Coca-cola, Levis i McDonald's imaju skoro isto značenje kao i Sveto pismo. Ljudi "žele istom mjerom živjeti u društvu zabave kao i u društvu smisla. I u toj mješavini Crkve i potrošnje, klasičnih vrednota i odjeće po modi osjećaju se sasvim dobro."¹⁸

Nešto je ipak u svim razdobljima ostalo isto, a to je svijest o neovisnosti i slobodi u stvaranju odnosa između "ja" i "svijet". Nekoć je svijet važio za nešto dato, nešto čemu se moram prilagoditi. A onda se dogodio preokret: Ako je nešto uopće dato, onda sam to ja! Sada je svijet taj koji se mora prilagoditi meni.¹⁹ Od subjekta usmjerenog prema svijetu prijedosmo u svijet usmjeren prema subjektu. Posljedica je toga sljedeća misao: "Ako postoje male mogućnosti, treba im se prilagoditi; postoji li, međutim, vrlo mnogo mogućnosti, njih si treba podrediti." Taj mentalni zaokret rađa doživljajno društvo i iskustva. U njemu ne prevladava više prosuđivanje u smislu parova "ili-ili", već u parovima "više-manje". Takav način razmišljanja i te kako utječe na današnju socijalnu sliku svijeta koja vodi u globalizaciju. Ljudi projekt uspješnoga života zamišljaju kao seriju psihofizičkih stanja koja prati i njima prilagođena semantika: čovjek kupuje proizvode i uništava otpatke, bira partnere i rastavlja se, putuje tamo i ovamo, troši i štedi, uređuje svijet po svojoj volji i postupa po načelu da će prilagođavanjem vanjskoga doseći poboljšanje unutarnjega.²⁰ Tako nastaje beskonačno mnoštvo oblika kojima tržište daje nove i nove konkretne oblike. Stvara se međusobna igra između ponuđača i potrošača doživljaja. To, međutim, sa sobom donosi i nesigurnost i razočaranje. Društvo doživljaja donosi sa sobom i razne frustracije: nejasnoće, strah, dosadu, kaos. Unatoč tome čini se da se misaoni modeli o svijetu koji je usmjeren prema subjektu i o subjektu koji je usmjeren prema svijetu više ne isključuju, već koegzistiraju.

Ovo će stoljeće biti doba doživljavanja, doba u kojem će događaji biti producirani u serijama, a ljudi pod stalnim pritiskom: "Ostanite s nama!" Biti stalno pored, sve doživjeti i ništa propustiti! Umjesto *informatičkog* društva koje

¹⁸ H.W. OPASCHOWSKI, Spagat zwischen Spaß und Sinn. u: *Freizeit aktuell* 150, 12. listopad 1999.

¹⁹ Usp. G. SCHULZE, Gesellschaft 200: Was wird aus der Erlebnisgesellschaft?, u: *Seelsorge in der Erlebnisgesellschaft*, Aachen, 2001, str. 22.

²⁰ Usp. *Ondje*, str. 23.

su najavljalivali stručnjaci prevladavat će *infantilno* društvo. Čovjek će težiti tome da čitav život postane događaj (event). Rađa se generacija doživljaja koja će se morati odlučivati između potrošnje i odricanja. Manjina će se odlučiti za put postmedijalnog društva koje/a će u životu prije svega tražiti konstantnost.

1.4. Slobodno vrijeme u doživljajnom društvu

“Doživi svoj život i izivi ga!” slogan je koji prevladava u zapadnom, a i u našem društvu barem već jedno desetljeće.²¹ “Što si doživio prošli vikend?” uobičajeno je pitanje koje početkom tjedna postavljaju jedni drugima, suradnici na poslu, školarci u školi, poznanici na ulici. Onaj tko to pita ne očekuje, naravno, da će mu sugovornik opisivati uobičajeno provođenje slobodnih dana; forma sadrži prikriveno pitanje što izvanredno i neuobičajeno je doživio. Zato pitani mora već krajem tjedna izmisliti takav scenarij koji će mu dati dovoljno materijala za odgovor na unaprijed poznato pitanje. To znači da vrijedi načelo: Mora biti nešto posebno, jedinstveno! Danas za to brinu drugi: Odeš u luna park i izvanrednih doživljaja neće nedostajati! Sličnu ulogu imaju i klubovi za odmor i tzv. “odmarališni parkovi” u kampovima i naseljima. Dopust kao cjelina mora postati sam doživljaj. Samo se zabavan život čini života vrijednim životom!

Da se odazovu na očekivanja i zahtjeve svojih klijenata, putničke se agencije prihvaćaju izrade programa na osnovi temeljitih analiza potreba suvremenoga čovjeka. Posljednjih se godina zbivaju velike promjene u korištenju slobodnoga vremena, što osobito vrijedi za dopust. Ljudi se odvrćaju od nekoć prevladavajuće težnje za što više slobodnog vremena i što duži dopust. Umjesto toga skraćuju putovanja i na dopustu žive relativno skromno. Vrijedi opći princip: “ Sve odmah i po što nižoj cijeni!” Postupaju po načelu: “Malo na putovanju, malo kod kuće!”²²

1.5. Naglasak na esteticu

Nekoć se smatralo vrlinom ako je netko vrlo dugo ostao na istom radnom mjestu. Danas se mijenjanje posla i radnih mjesta, naravno, stalno više na društvenoj ljestvici, smatra znakom dobro promišljene radne karijere. Tako i čovjek koji ide na dopust ne ostaje više vezan samo na jedan kraj u kojem je provodio odmor, već želi izbor različitih mogućnosti. Sloboda izbora ljude nerijetko opterećuje, jer od njih iziskuje i preuzimanje odgovornosti za čin izbora.²³ Pri odlučivanju je došlo do promjene od orijentacije prema vani u

²¹ Usp. B. BAUMANN, Freizeit und Erlebnisgesellschaft, u: *Seelsorge in der Erlebnisgesellschaft*, Aachen, 2001, str. 4.

²² Usp. Weniger, kurzer und bescheidener, u: *Freizeit aktuell* 152, 14. veljače 2000.

²³ B. BAUMANN, *Nav. dj.*, str. 5.

orijentaciju prema unutra. Važan, a ponekad i jedini odlučujući čimbenik jest vlastiti doživljaj, dobro osjećanje. Pojedinaac se danas pita što hoće i traži skupinu koja će mu pomoći da ostvari svoja očekivanja.

Sa slobodom i nužnošću izbora te orijentacijom prema unutra povezana je i snažna individualizacija. Životni plan svatko mora pripremiti sam i sam ga ostvariti. Od svakoga čovjeka to iziskuje visok stupanj samouvjerenosti, sigurnosti u se i osobne stabilnosti. Na sve to veže se naglasak na životnu estetiku. Svaki pojedini dan i sasvim obične stvari dobivaju izuzetno značenje.²⁴ I najobičnija kupovina u prodavaonici mora postati nešto lijepo. Pri svakoj stvari sve odlučujuće mjesto ima oblik, dizajn.

Pogrešno bismo zaključili ako mislimo da u tom društvu doživljaja zajednica nije važna. No i njena se vrijednost ocjenjuje s obzirom na doživljaj, na ono što se doživjelo. Zato se ljudi međusobno sve više povezuju s obzirom na slične životne doživljaje. Doživljajno društvo nosi u sebi kako prednosti tako i opasnosti; npr. da netko promaši svoj život, da izgubi životni smjer, da padne kroz "društveno sito". Najznačajnija vrijednost takvog društva jest nudenje mogućnosti za slobodno uređenje vlastitog života. I u tom društvu prihvaćamo ono što je u njemu pozitivno i tražimo pastoralne mogućnosti za naviještanje evanđelja, jer Isus nas je zaista oslobodio (usp. Iv 8,36; Gal 5,1).

1.6. Doživljajno društvo i vjera

Kakvu ulogu u doživljajnom društvu igra religija? Pojedinci vjeri najavljuju slabu budućnost. "Isus sam u kući" naslov je članka objavljenog u božićnom broju Spiegela 1997. god. s podnaslovom "Vjera bez Crkve". Čini se da Crkva gubi primarnu ulogu u zemljama koje su se nekada smatrale "katoličkim". Nadbiskup iz Fulde Dyba u jednom je intervjuu rekao: "Nalazimo se u slobodnom padu." S druge strane čujemo da interes za religioznost raste. Današnji čovjek s jedne strane Crkvi pokazuje "crveni karton", s druge pak sam traži i formira svoju vlastitu religioznost. Mijenja se način traženja smisla. Čovjek ga traži prije svega u životnim odnosima.

Razdjelnica između različitih vjerskih usmjerenja ne teče danas između vjernih unutar Crkve i onih izvan nje. Ne postoji više velika skupina tradicionalno vjernih unutar Crkve i potpuno drugačijih na drugoj strani za koje nitko ne zna što vjeruju. Oblik vjerovanja vrlo se razlikuje od čovjeka do čovjeka. Granice su postale vrlo nestabilne.²⁵ Zato neki govore o "patchwork" ili "collage-religioznosti", što znači da pojedinci odaberu samo određene sadržaje

²⁴ Usp. A. SCHILSON, *Inszeniertes Glück?*, *Tourismus heute - zwieschen Ritual und Inszenierung*, u: *Freizeit-und Tourismuspastoral in Erlebnisgesellschaft*, Bcnsberg, 1999, str. 19-38.

²⁵ Usp. H. SCHULTE, *Religion in der Erlebnisgesellschaft*, u: *Seelsorge in der Erlebnisgesellschaft*, Aachen, 2001, str. 15.

neke vjere. Želi li Crkva pobuditi interes za svoje učenje, ona će u svoj govor morati unijeti više realnog odnosa prema svakidašnjem životu. Treba premostiti jaz između “svakidašnje” i “visoke” teologije. Čini se da ćemo morati uzeti u zakup i prihvatiti kao izazov činjenicu da će mnogi ljudi u životu često mijenjati svoje vjersko uvjerenje. Crkva će se morati okrenuti prema onima što traže i posjećivati ih u njihovim prebivalištima i na radnim mjestima kao što je to činio i Isus (usp. Iv 2,1; Mt 4,18).

1.7. Crkva u doživljajnom društvu

Svi oni koji se u župi mnogo angažiraju i aktivno surađuju imaju obično mnogo lijepih doživljaja. Mladi će npr. reći da dolaze u grupe u prvom redu zato što se u njima dobro osjećaju, jer im je prijatno. Mladi čovjek hoće oboje: smisao i zabavu. To, međutim, nerado povezujemo i mislimo da zabava ne spada ovamo. Tako nam se čini da su “doživljajno društvo i Crkva dva para cipela, a ne dvije cipele istoga para”.²⁶ Ako postoji doživljajno društvo, onda mora postojati i Crkva koja će se u tom društvu osjećati kao kod kuće. Kao dio društva Crkva je samim tim dio doživljajnog društva; svi bitni znaci doživljajnog društva već danas stvarno postoje u Crkvi. Danas je nešto već sasvim normalno, osobito u gradovima, da pojedinci ili cijele obitelji same biraju zajednicu u kojoj se dobro osjećaju i kamo redovito zalaze. Vjernici i u nas biraju između različitih bogoslužja i crkava.

Ljudi prema Crkvi imaju prije “kiosk-odnos” nego “pretplata-odnos”.²⁷ Vezati se na dug rok nije simpatično. To se događa i u Crkvi. Ljudi se ne žele stalno vezati za Crkvu, već samo povremeno, kad osjećaju da im je to potrebno. Različita ponuda ne manifestira se samo u natjecanju između različitih vjeroispovijedi i sekta, već i unutar Crkve same u kojoj stalno postoji cijeli niz različitih duhovnosti, a u novije vrijeme i pokreta i udruženja. Da osluhne bilo vremena, odnosno ono što ljudi osjećaju, Crkvu poziva i zadnji Koncil sljedećim riječima: “*Radost i nada*, žalost i tjeskoba ljudi našeg vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe jesu *radost i nada*, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika”.²⁸ Crkva mora, dakle, biti prvenstveno u službi čovjeka. Ona se mora približiti ljudima i kada trpe i kada se raduju. Nasuprot estetizaciji svakidašnjeg života, Crkva može postaviti njegovu spiritualizaciju. Ona mora otkrivati Božju prisutnost u stvarima i vrednovati stvoreni svijet kao dobar, a ne već unaprijed protivan svemu duhovnom i Božjem. Ako se upitamo je li doživljajnom društvu potrebna Crkva, moramo odgovoriti da mu je nužno potrebna. Važno je,

²⁶ B. BAUMANN, Die Erlebnisgesellschaft braucht die Kirche, vielleicht die Erlebnis-Kirche?, u: *Seelsorge in der Erlebnisgesellschaft*, Aachen, 2001, str. 10.

²⁷ Usp. *Ondje*, str. 11.

²⁸ GS, br. 1.

međutim, i to da je Crkvi potrebna to društvo. Crkva će morati ponovno otkriti svoj doživljajni karakter.

1.8. Izazov za pastoral

Pastoralna djelatnost po našim župama odvija se u vjernikovom slobodnom vremenu.²⁹ To znači da je bilo koji pastoral tako reći pastoral slobodnog vremena. Voditelji zajednica moraju voditi računa o toj činjenici da bi bolje razumjeli ljude koji su predmet pastoralnog djelovanja, ali i zato što su vjernici istodobno i subjekt pastoralnog rada koje kao takve doživljajno društvo bitno označava. Pastoral u takvom slučaju mora biti podjednako raznolik kao i korištenje slobodnog vremena.

Crkva se može odlučiti različito. Doživljajno društvo može odbaciti, može mu se potpuno podrediti ili se pak s njim stvaralački suočiti. Kritički se suočiti sa suvremenom pojavom doživljajno usmjerenog društva znači najtežu mogućnost. To, naime, znači da Crkva mora pustiti da takvo društvo na nju utječe i inspirira je, ali ona prema njemu mora očuvati kritičnu distancu. Riječ je o tome da u svjetlu Drugog vatikanskog koncila u pojavi takvog društva vidi "znak vremena." Slobodno vrijeme predstavlja velik izazov i za sam pastoral. Često, naime, dolazi do prevelike diobe pastora na teritorijalni i kategorijalni. U pastoralu slobodnog vremena oba se ova područja ne samo dodiruju, već i međusobno prepliću.

1.9. Suočenje s budućnošću

S preuzimanjem zapadnog načina života nužno se preuzimaju i zapadne vrednote. Migracije ljudi ne mogu se potpuno odvojiti od migracija vrednota. Tome se jednostavno ne može efikasno i trajno suprotstaviti. Veći se uspjeh može očekivati ako Crkva postane svjesna toga utjecaja i u evanđelju (ponovno) počne otkrivati vrednote koje i čovjeku sa "zapadnjačkim" manirama mogu otvoriti horizonte na kojima će se moći osobno susresti s Isusom Kristom i odlučiti se za nj.

Značajka zapadnoga društva jest svijest o pravu na osobnu sreću i pravo na formiranje vlastitog kanona vrednota. Sve se globalizira i postaje mobilno: ljudi, gospodarstvo, poduzeća, novac, a i vrednote. Globalna dobra produciraju globalne stilove života, a globalna tržišta povlače za sobom globalne vrednote. Danas je moderno mnogo se seliti. Moderni nomadi imaju običaj reći: "Mi cvjetamo ondje gdje smo posađeni."³⁰ Mladi kažu: "One world - one love parade."

²⁹ Usp. A. TRUNK, Župnija živi od čovjekovega prostega časa, u *CSS* 18 (1984), str. 75-77.

³⁰ Usp. H.W. OPASCHOWSKI, "Kult, Konsum und Kirche", u: *Seelsorge in der Erlebnisgesellschaft*, Aachen, 2001, str. 34.

Ne postoji više samo jedna moralna instancija koja bi se brinula za prijenos vrednota na nove generacije. Roditelji prenose odgovornost za odgoj na školu. Škola se osjeća preopterećenom pa odgovornost poput "štafetne palice" predaje dalje, i to medijima (81 % učitelja je uvjeren da mlade najbolje odgajaju mediji). Zato ljudi kao potrošači, birači, a i inače postaju posve nepredvidljivi pa stoga također spontani, fleksibilni i mobilni. Podređuju se samo vlastitom trenutnom raspoloženju i javnom mnijenju. I u moralnim pitanjima "surfaju" između bezbroj različitih mogućnosti.

Osobito za mlade je značajno da, s jedne strane, bježe iz obaveznih veza, a s druge čeznu za novima; izbjegavaju socijalne obaveze, a traže vlastite obvezujuće životne principe. Najopćenitiji i najvažniji princip jest pragmatičnost i vezanost samo na kratko vrijeme. Svaki treći mladi čovjek uvjeren je da si mora sam formirati životni koncept i naći smisao svoga života. Njihova je krilatica: "Daj mi korijenje, jer ja ga nemam." Za sigurnost koju su čovjeku nekoć davale vjera i Crkva danas se brine "doživljajna industrija" (veliki spektakli kao moderan oblik hodočašća).³¹

Daje li Crkva danas primjerene odgovore? Crkva na Zapadu se prihvaća i odvažnijih pokušaja u odgovarajućem obraćanju suvremenom čovjeku.³² U prvom redu suvremenom čovjeku treba pomoći da otkrije nove "svete prostore" koji odgovaraju njegovim svakodnevnim prostorima u kojima se osjeća dobro i autentično. Raskorak između svakidašnjega života i vjere najveća je opasnost za kršćanina. Šećer se ne stavlja pored kave ili čaja, već u njih; tek tada oni postaju slatki i ukusni. Slično je i s našom vjerom.³³ Boga treba otkrivati i ondje gdje nam se obično čini da nije primjereno mjesto za nj; na licima današnjih ljudi, na šalterima raznih ureda, u čavrljanju sa susjedom, između novinskih redaka i u čekaonicama ambulanata. Jednostavno: Današnjem su čovjeku potrebni uzorci za "svakodnevnu mistiku"!

2. Obitelj

Koncil ne daje definicije obitelji, već opisuje njeno značenje i poslanje za druge. Tako će kršćanska obitelj "otkriti svima živu prisutnost Spasitelja u svijetu i istinsku narav Crkve, kako ljubavlju supruga, nesebičnom plodnošću, jedinstvom i vjernošću, tako i ljubaznom suradnjom svih njezinih članova".³⁴ U

³¹ Usp. *Ondje*, str. 35.

³² Usp. članke: K. DÖKLER, Projekt "24 Stunden offene Kirche", B. BAUMANN, Erlebnisräume im Kirchenraum - der Christuspavillon auf der EXPO 2000 i P. WIRGES, Die Bibel für die Hosentasche, sve u: *Seelsorge in der Erlebnisgesellschaft*, Aachen, 2001, str. 45-64.

³³ Usp. C. WINKLER, Alltagsorte - "heilige Orte?!", u: *Seelsorge in der Erlebnisgesellschaft*, Aachen, 2001, str. 66.

³⁴ GS, br. 48.

ovom prilogu i mi želimo gledati na obitelj pod vidom jačanja ljubazne suradnje svih njezinih članova, njenog odnosa prema drugim obiteljima i cijelom svijetu. "Današnje opsežne i brze promjene u društvu i kulturi koje zadiru u dubinu pogodile su obitelj možda i više nego druge institucije. Mnoge obitelji u tim okolnostima ostaju vjerne vrednotama koje čine temelje obitelji kao institucije. Druge su obuzele nesigurnost, zbunjenost ili čak sumnje i skoro više nisu svjesne značenja i vrijednosti bračnog i obiteljskog života".³⁵ Tako sadašnji Papa započinje poslanicu o obitelji, a nešto kasnije dodaje: "Zato se Crkva mora, želi li ispuniti svoju zadaću, truditi za poznavanje prilika u kojima su danas brak i obitelj".³⁶ U poznavanje životnih prilika suvremene obitelji nesumnjivo spada i sve ono što je u vezi s njenim slobodnim vremenom i provođenjem toga vremena.

2.1. Mladež (i dalje) dijete svoga vremena

Mladu generaciju neki nazivaju "generacija@" jer joj računalo u 2001. godini prvi put znači više nego knjiga. Samo pet godina unatrag među mladima je bilo četiri puta više korisnika knjige nego računala. To, naravno, ne znači da kod njih pada udio čitatelja knjige, već da intenzivno raste uporaba računala. Računalo ne potiskuje knjigu, već je dopunjuje. "Čeprkanje" po računalu još će rasti, ali knjiga zato neće gubiti na privlačnosti. Istraživači kažu da je "generacija@" stalno "pod naponom", jer televiziju ne gleda manje od ostalih, uz to si priušti gledanje video filmova, slušanje CD ploča i kasete i pritom čita kao i svi ostali. Za nju je "vremenska blagajna" važna barem toliko koliko i "novčana". Postupa po načelu: "U isto vrijeme učiniti više!" Za nju nije važno "Što izabrati?", već "Što najprije izabrati?" i "Koliko od čega izabrati?" Najavljuje se druga medijska revolucija koja će donijeti cijeli niz medijskih mogućnosti (kablovska, satelitska televizija, privatne stanice, video, računalo...). Raspoloživog vremena, međutim, bit će sve manje, pa će se zato voditi žestoka borba za potrošača, koji postaje sve probirljiviji i napetiji.³⁷

Američki stručnjaci za računala najavili su da će "mreža računala progutati televiziju". Događa se, međutim, upravo suprotno. Zanimanje za gledanje televizije se ne smanjuje, već raste. Najave: "PC umjesto TV!" ne ostvaruju se. Za novu "generaciju@" elektronska je mreža samo još jedan dodatni medijski kanal veze sa svijetom. Umjesto najavljenoga vrijedi dakle: "Uz TV i PC!" Nije, međutim, isključeno da će "u nekoj novoj generaciji" biti drukčije (Bill Gates). Mladi ističu pravo na vlastitu "arhitekturu" svoje vjere ne prihvaćajući je kao nešto "odozgo" ili "izvana" određeno.³⁸ Mnogo njihova vremena oduzmu im

³⁵ IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio*, KS, Zagreb, 1981, br. 1.

³⁶ *Onđe*, br. 4.

³⁷ Usp. H. W. OPASCHOWSKI, Am besten mehrere Leben leben, u: *Diakonia* 28 (1997), str. 223.

³⁸ Usp. N. METTE, Wie Jugendliche Kirche erfahren, u: *Diakonia* 28 (1997), str. 256-262.

školske obaveze. Nije, međutim, samo nedostatak vremena ono što ih ometa u sudjelovanju u zajedništvu, već također sve izrazitije povlačenje u privatne sfere. Povlačenje u svoj individuum daje im osjećaj samodovoljnosti. Samo rijetki i rijetko kad se osjećaju osamljenima, pa zato i ne osjećaju veliku potrebu za vjerskim grupama. Zapravo, najbolje se osjećaju u krugu svojih prijatelja ili svoje obitelji.³⁹ Mladi izjavljuju da su nezadovoljni dosadašnjom ponudom za provođenje slobodnog vremena. Pastoral za mladež vjerojatno bi morao razmišljati u pravcu pedagogije doživljaja i glazbe.⁴⁰ Za ostvarenje toga nisu toliko potrebna sredstva koliko inovativni i osposobljeni ljudi.

2.2. Stare vrednote se vraćaju

Najnovija istraživanja (2001.) pokazuju da današnji čovjek mijenja stavove o vrednotama koje su temelj obiteljskog života.⁴¹ Raste želja za mirom i sigurnošću. Sve više ljudi počinje ponovno cijeniti obitelj i njen skriveni život. Baviti se obitelji postaje središnja briga života. Tako misli više od polovice ispitanika. Vrijednost stječu kućni poslovi, rad u vrtu, smisao za dom. Ljudi žele račistiti svoje odnose sa svijetom i dati se na put traženja unutarnjeg mira (Opaschowski). Raste zanimanje za razgovore u osobnom krugu o važnim životnim pitanjima. Tome je najsklonija mlađa generacija (14 - 29-godišnjaci). Umjesto površnosti, ljudi danas žele više ozbiljnosti; više od poduzetništva žele mir.

U mladoj se generaciji bude nekadašnje vrednote. Imaju više sluha za vrednote koje donose više obaveza i prihvaćanje drugoga (pokornost, ispunjavanje obaveza, prijaznost, marljivost), dok kritičnost, druželjubivost, opuštenost i otvorenost gube na omiljenosti. Mlada generacija želi živjeti u ravnoteži. "Uspjeh i životna ugodnost ne predstavljaju više nikakvu suprotnost, već gube svoj isključujući karakter" (Opaschowski). Ravnoteža između materijalnih i nematerijalnih ciljeva iziskuje i uravnoteženu etiku. Izvršenje obaveza za nju je važnije od spontanosti, a prijaznost postaje nešto značajno.

Mlada generacija ne živi više u sjeni 1968. Njima se ne treba više ni protiv koga buniti, zato traže pravi odnos između starih i novih vrednota. Mladi žele uravnotežiti tri stvari: uspjeh, lagodnost i socijalnu usmjerenost. Kod njih, doduše, i dalje prevladava otklanjanje ženidbe i djece, ali promjene su na pomolu. Dosada se, naime, među mladima prevladavali tzv. "hegoisti" (hedonisti + egoisti). Najvažniji su bili prijatelji, sport, hobiji i putovanja. Još 1995. neki su najavljivali da će poput kukastih križeva, koji su u određenom razdoblju preplavili Njemačku, svijet preplaviti znak za Coca-colu i da će ondje gdje je

³⁹ Usp. H. HÖGL, Jugendliche und Freizeit, u: *Diakonia* 28 (1997), str. 264.

⁴⁰ Usp. O. DUMKE, Techno-Veranstaltungen - ein neues Freizeitserlebnis, u: *Diakonia* 28 (1997), str. 251.

⁴¹ Usp. <http://www.bat.de/>

komunizam imao skoro kulturna obilježja ta obilježja sada preuzeti McDonald's i Sony; da će se "ljubavlju moći snabdjeti iz utičnice", a život napuniti s polica trgovina. Danas su, međutim, evidentne promjene u pravcu naglašavanja postojanosti, stalnosti i bitnoga u životu. Pritom je i sve više zanimanja za vjerska pitanja. Druge religije gube na privlačnosti. Preuzimajući nagradu za mir u listopadu prošle godine u crkvi Sv. Pavla u Frankfurtu filozof Jürgen Habermas rekao je da je 11. rujna 2001. prilikom napada na New York "u unutrašnjosti čovječanstva zatitrala religiozna struna." Na vidiku je nov "vrijednosni kanon" koji navještava oproštaj od razdoblja individualne egzistencije kao "kolaža" i pomak prema razdoblju zajedničkog planiranja i građenja života.

2.3. Svakodnevni problemi

Već smo napisali da ljudi ne žele samo gomilati dobra radi dobra samih, već im je do potrošnje koja donosi doživljaje. Možemo govoriti o "potrošnji koja je okrenuta prema unutra" (Knobloch). Budući da ljudi sami sebe doživljavaju sve više subjektivno, dolazi do već spomenute "estetizacije" života koja uzrokuje danas tako naglašeno njegovanje vlastitog tijela.⁴² I u toj činjenici možemo otkriti kompenzaciju za sve napore kojima je u svakodnevnom životu izloženo ljudsko tijelo. Zato danas cvjetaju fitness-studiji i razni body-centri (u Njemačkoj ih je navodno sada oko dva i pol milijuna). Čini se da čovjek zbog svih neugoda i otuđivanja običnog životnog tempa traži nadomjestak upravo u njegovanju vlastitog tijela. Odatle i toliki naponi za vitko tijelo uz pomoć kura za mršavljenje, a s druge strane ogromna potražnja za kuharskim specijalitetima i prodaja (stalno) novih kuharskih knjiga.

2.4. Borba za slobodno vrijeme

Od rata naovamo među ljudima kao najpozitivniji tip čovjeka prevladava "tip radnika" koji je do krajnosti zaokupljen aktivnim radom.⁴³ Od sedamdesetih godina dalje osjeća se sve veće nezadovoljstvo takvim shvaćanjem čovjeka.⁴⁴ U pedagoškoj znanosti ponovno se dolazi do spoznaja da već škola mora učiti djecu kako pravo koristiti slobodno vrijeme. U tome važno poslanje ima vjerska nastava. Čovjek ponovno mora učiti kako živjeti i kada ne radi. Govorimo o "pedagogiji slobodnog vremena". Uz pitanje: "Koliko vremena čovjek potroši za rad?" treba stalno postavljati i pitanje: "Koliko slobodnog vremena treba čovjeku?"⁴⁵ Crkva se mora uključiti u tu raspravu. Ne zbog toga što bi iz nje htjela

⁴² Usp. A. ŠVERC, Ceniti to, kar mladi živijo, u: CSS 35 (2001), br. 11-12, str. 210.

⁴³ Usp. J. PIEPER, *Muße und Kult*, München, 1965, str. 47.

⁴⁴ Već za Aristotela slobodno je vrijeme vrijedilo kao "točka oko koje se sve vrti".

⁴⁵ U Austriji, Njemačkoj i Švicarskoj postoji posebno "Društvo za usporavanje vremena" koje se bori protiv slijepog aktivizma, parcijalnih interesa i samo parcijalnih rješenja. Usp. P. HEINTEL, Ein Verein zur Verzögerung der Zeit, u: *Diakonia* 28 (1997), str. 270-271.

izvući što više vremena za se, već zbog brige i ljubavi prema čovjeku kojemu je takvo vrijeme nužno potrebno za zdrav i sretan život. Riječ je o pitanjima koja se tiču cijele zajednice. Upravo u ovisnosti o ishodu te rasprave moći će se formirati kvalitetan život župe.

Crkva je pozvana da suoblikuje novu “kulturu slobodnog vremena”.⁴⁶ To pak znači: posvetimo više vremena jedni drugima, znajmo uzeti vrijeme za slavljenje i igru, omogućimo više solidarnosti između generacija. Župe bi trebale biti mjesta gdje ima dovoljno vremena i mogućnosti za meditaciju, slavljenje i obrede, a osobito mjesta “inicijacije u smisaonost okupljanja u zajedništvu”. Morala bi se formirati “duhovnost slobodnog vremena” koja bi bila prilagođena ovome vremenu.⁴⁷ I u tom pogledu pastoral mora imati pred očima opće dobro čovjeka, a ne samo uske crkvene ciljeve. Ljudi će se odazivati budemo li vodili računa o njihovim potrebama i s njima rješavali njihove svakidašnje probleme. To znači da se prije svega moramo posvetiti njihovoj osamljenosti i izgubljenosti u masovnosti. Ljude nećemo učiti⁴⁸ ili samo servisirati njihove probleme, već im nuditi mogućnost da izraze svoje poteškoće (u feminističkoj teologiji koristi se izraz “hearing to speech”). Crkva mora pokazati da joj je prvenstveno stalo do kvalitete života jer samo ona omogućuje sretan život koji otvara vrata vječnoj sreći.⁴⁹

2.5. Više igre

U jesen 1959. poznati je teolog Karl Rahner, zajedno s Heinzom Schusterom i Hebertom Vorgrimlerom, posjetio Helmuta Erhatera u njegovom rodnom kraju u Tirolu. Ondje su spremali poznati “Lexikon für Theologie und Kirche”. Erhaterova teta u blizini je imala kavanu u kojoj je Rahner prvi put vidio glazbeni automat. Bio je fasciniran ovim aparatom. Dugo vremena je bacao u nj šilinge i birao različite skladbe da bi što bolje shvatio njegovo djelovanje. “Pravi ‘homo ludens’”, kaže Erhater opisujući ovaj događaj.⁵⁰ Čovjek nije stvoren samo za rad, već i za igru. Filozof kulture Huizinga opisuje igru kao dobrovoljno djelovanje ili bavljenje koje se odvija u određenom vremenu i prostoru i ne po nužno strogim pravilima. Njen cilj je u njoj samoj. Prati je osjećaj napetosti i veselja te svijesti da je nešto drukčije nego u svakidašnjem životu.⁵¹ Već ljudski govor, cjelokupna kulturna djelatnost pa čak i rad imaju karakter igre. Zato smo stalno i “ljudi igre”.

⁴⁶ Usp. M. BLASBERG-KUHNKE, Die Wiedergewinnung der Muße, u: *Diakonia* 28 (1997), str. 235.

⁴⁷ Usp. *Ondje*, str. 237.

⁴⁸ Karl Rahner je za to rado upotrebljavao izraz “inducirati”. Usp. S. KNOBLOCH, Frei-Zeichen, Anforderungen an eine zeitgemäße Freizeitpastoral, u: *Freizeit-und Tourismuspastoral in Erlebnisgesellschaft*, Bensberg, 1999, str. 16.

⁴⁹ Usp. A. TRSTENJAK, *Stara in nova podoba družine*, Tinje, 1974, str. 76-78.

⁵⁰ Usp. H. ERHATER, Homo ludens, u: *Diakonia* 28 (1997), str. 222.

⁵¹ Usp. J. HUIZINGA, *Homo ludens*, Hamburg, 1956.

Želimo li dakle slobodno vrijeme smjestiti u život, moramo pristati i na elemente igre u našem životu.⁵² Samo na taj način postajemo sposobni za pravo doživljavanje slavljenja i divljenja Bogu (Usp. Izl 8,30). Crkva mora stvarati uvjete za prijateljske odnose prožete radošću i veseljem i među pojedinim članovima obitelji. Pritom joj mogu pomoći i spoznaje doživljajne pedagogije ("outdoor-pedagogija" također).⁵³ Da je taj pedagoški pravac poznat i priznat i u nas dokazuje i postojanje Društva za doživljajnu pedagogiju u Ljubljani i kongres održan u Zrečama.⁵⁴

2.6. Obitelj i dopust

Pod riječju "dopust" mi ljudi razumijemo vrijeme kad smo slobodni. Moramo se pitati "od čega" i "za što" smo slobodni. Slobodni *od* pritiska svakodnevnih obaveza, stresa, profesije, obitelji? Slobodni *za* vlastitu kreativnost i snalažljivost? Od odgovora na ova pitanja ovisi i kreiranje pastoralna slobodnog vremena; pastoral je, naime, neposredno ovisan o našem raspoloženju na dopustu.⁵⁵ Već smo spomenuli da od "lijepih tjedana u godini" danas postaju zanimljivi "najljepši dani u godini". Ljudi danas žele i očekuju da ih vrijeme provedeno na dopustu odobrovolji, donese im sreću i dobar provod. Dani dopusta moraju biti što kontrastniji u usporedbi s ostalim danima u godini. To su klišeji o zdravom i autonomnom svijetu. Turistički su prospekti zato puni izraza poput ovih: "fascinantno", "jedinstveno", "nezaboravno". (Amsterdam je tako npr. "glavni grad inspiracije", St. Petersburg "grad snova" itd.)

Što u takvom slučaju može učiniti pastoral slobodnog vremena? Zasigurno će biti neuspješan bude li po svaku cijenu htio rušiti ili se boriti protiv tog imaginarnog svijeta. Trebat će se uživjeti u to što ljudi od dopusta očekuju i čemu su tada skloni. Njihova želja za zdravim svijetom neka je vrst kompenzacije za sve poteškoće u životu, sve mržnje, zanemarivanja, razočaranja i sporove. Ljudima ne treba oduzimati iluzije da samo na dopustu nije vrijeme za suze, sporove i stiske, jer to i sami iskuse. Dopust je za ljude postao neka vrst religioznog simbola, posebno u vezi s predodžbom o zdravom svijetu. Postao je skoro religiozna kategorija. Ljudima je potrebno govoriti o svakidašnjim problemima i tražiti bolja rješenja, jer njihova svakidašnjica predstavlja plodno tlo na kojem niču i rastu želje za zdravim svijetom na dopustu.⁵⁶

⁵² Usp. C. SORČ, Kršćanstvo - vera veselja, u: *CSS* 18 (1984), str. 71-73.

⁵³ Usp. J. ZIEGENSPECK, Was ist - woher kommt die Erlebnispädagogik?, u: *Seelsorge in der Erlebnisgesellschaft*, Aachen, 2001, str. 8.

⁵⁴ Usp. D. KULOVEC, Doživljajska pedagogika, u: *Vzgoja* 12 (2001), str. 47-50.

⁵⁵ Usp. S. KNOBLOCH, Frei-Zeichen, Anforderungen an eine zeitgemäße Freizeitpastoral, u: *Freizeit-und Tourismuspastoral in Erlebnisgesellschaft*, Bensberg, 1999, str. 9.

⁵⁶ Usp. *Ondje*, str. 13.

Posjet crkvama u vrijeme dopusta i nije tako slab kako možda na prvi pogled izgleda. Istraživanja zadnjih godina pokazuju da ponegdje 28 % katolika na dopustu ide u crkvu. To je zasigurno više od posjeta crkve u domaćoj župi. Od svih onih koji dolaze na misu za vrijeme dopusta, čak 8 % je takvih koji ne pripadaju nijednoj vjeroispovijedi, što ne znači da su bez vjere.⁵⁷

2.7. Kraj tjedna ili “weekend”

Pitanje o otvorenim trgovinama i radu prodavača i prodavačica i nedjeljom, u nas postaje aktualno, u odnosu na zapadnu Evropu, s približno desetogodišnjim zakašnjenjem.⁵⁸ U Njemačkoj i Austriji Crkva se veoma odlučno zauzela za nedjeljni počinak. Razmatrajući pitanje nedjeljnog počinka napraviti ćemo veliku pogrešku, bude li nas nedjelja zanimala samo kao dan namijenjen sudjelovanju u bogoslužju. Nedjelju moramo pravilno vrednovati i rješavati samo kao sastavni dio cjelokupnog kraja tjedna u koji osim nedjelje spada i petak popodne i subota. Treba, naime, znati da nedjelja nije samo kraj tjedna, već i kraj kraja tjedna (weekenda), čije je središte subota.⁵⁹

Crkva se ne bi smjela osjećati pozvanom samo za rješavanje nedjelje, već čitavog kraja tjedna.⁶⁰ To nije vrijeme samo za ispunjenje “nedjeljne obaveze”, već i vrijeme za solidarnost. Uz deset Božjih zapovijedi (usp. Izl 34,21) na počinak treba gledati u vezi s radom, jer su počinak i rad međusobno komplementarni pa stoga samo pravo razumijevanje počinka pomaže i pravom razumijevanju rada.⁶¹ Kraj tjedna ima važnu društvenu ulogu, jer predstavlja i vrijeme međusobnog druženja i povezivanja. Tada se slave ne samo mnoge osobne i obiteljske svečanosti, već je to vrijeme i brojnih sportskih, političkih i kulturnih manifestacija, a i mnogih druženja ljudi u prirodi, na zajedničkim izletima i drugim međusobnim susretima. I sve više crkvenih manifestacija odvija se krajem tjedna.

2.8. Nedjelja kao slobodno vrijeme

Za kršćane nedjelja jest i ostaje dan Gospodnji, “mali Uskrs”, dan slavljenja Kristova uskrsnuća od mrtvih (usp. Iv 20,11-18). Budući da je to “dan za Gospodina” središnji je događaj dana susret s Bogom i braćom i sestrama u vjeri na misi. To je istodobno i dan počinka (usp. Post 2,2-3) i dan susretanja s drugim ljudima, osobito s bolesnima, zapuštenima i ostarjelim. Kad govorimo o

⁵⁷ Usp. <http://www.kath.de/kasdbk>.

⁵⁸ Usp. R. SPAEMANN, Der Anschlag auf den Sonntag, u: *Diakonia* 21 (1990), str. 5-12.

⁵⁹ Usp. W. ZAUNER, Die Zwillinge, u: *Diakonia* 21 (1990), str. 2.

⁶⁰ Usp. K. LANG, Gefährdung von Wochenende und Sonntag, u: *Diakonia* 21 (1990), str. 36.

⁶¹ Usp. N. METTE, Sonntag ohne Samstag?, u: *Diakonia* 21 (1990), str. 41.

nedjelji i slobodnom vremenu, ne bismo smjeli zaboraviti starozavjetno iskustvo kad je Bog Izraelce obdario manom (usp. Izl 16,21-30) i za sedmi dan, a da im se zato nije trebalo posebno potruditi. Bog im je time dao jasan znak da život nije samo plod njihova truda, već prvenstveno Božji dar.⁶²

Kao neradan dan, nedjelja je velika podrška životu. Biti slobodan od rada ne znači, naime, prvenstveno ljenčarenje, već aktivno traženje mjesta u svijetu i traženje smisla u životu.⁶³ Nedjeljna odjeća, nedjeljni ručak, nedjeljna šetnja u prirodi, nedjeljna misa, sve su to dijelovi jedne cjeline – slavljenja.⁶⁴ Ako govorimo o krizi nedjelje, onda uzroke za nju moramo tražiti prije svega u našem odnosu prema Bogu, u zajednici vjernika i u Crkvi kao takvoj.⁶⁵ Povijesno gledano, Crkva je mnogo pridonijela afirmaciji sadašnjih standarda ljudskih prava u pogledu slobodnog vremena.⁶⁶ To posebno vrijedi za nedjelju.

Čini se da je jedan od osnovnih konflikata upravo u tome da današnji čovjek sudjelovanje na nedjeljnoj misi shvaća kao jednu od “djelatnosti u slobodno vrijeme”, dok Crkva o tome govori kao o “nedjeljnoj dužnosti”. Ako je to dužnost, čovjek je razumije kao napad na njegovo slobodno vrijeme, od čega se brani tako da jednostavno ne čuje poziv Crkve i ne ide na misu, jer mu se čini da mu ga misa previše “ugrožava”.

2.9. Obiteljski pastoral u budućnosti

Pri planiranju obiteljskog pastoralna treba polaziti od činjenice da idealna obitelj nije nikada postojala, zato svaka nostalgija za nekom prošlošću samo otežava strukturne promjene koje današnja obitelj doživljava, kaže Tamara Hareven sa sveučilišta u Dalawari. Današnja se obitelj zbog brzih promjena okolnosti u kojima živi i djeluje mora mijenjati. To, međutim, još ne znači da zbog propadanja nekih prijašnjih oblika obiteljskog života propada i obitelj kao takva. Trebalo bi poći od činjenice da najprije zajednica mora pomagati obitelji, a ne obratno. Pomoć obitelji zajednici sekundarnog je značenja. Zadaća je Crkve da pomaže obiteljima kreirati obiteljski život tako da on postane “domaća Crkva”.⁶⁷

Svaka biskupija morala bi imati stalni ured za obitelj u kojemu bi djelovala dobra ekipa stručnjaka i pastoralnih radnika iz župa. Ured bi morao stvarati uvjete za efikasan pastoral slobodnog vremena za obitelji i s obiteljima. Zanimanje za

⁶² Usp. W. ZAUNER, Wer mag den Sonntag?, u: *Diakonia* 28 (1997), str. 239.

⁶³ Usp. C. GOSTEČNIK, Temelji praznovanja, u: *Evharistija in Gospodov dan*, Zbornik 31. katchetskog tjedna. Ljubljana, 2001, str. 51-53.

⁶⁴ Usp. V. POTOČNIK, Vabilo na praznovanje, u: *Evharistija in Gospodov dan*, Ljubljana, 2001, str. 24-36.

⁶⁵ Usp. M. ALBUS, Wochenende - kein Sonntag, u: *Diakonia* 21 (1990), str. 42-47.

⁶⁶ Usp. IVAN PAVAO II., *Dan Gospodnji*, br. 64-68.

⁶⁷ Usp. W. FIEDBERGER, *Gemeindefarbeit im Umbruch*, Freiburg, 1988, str. 72-79.

druženje grupa na dosadašnji način jako pada. Mnogo više bismo se morali posvećivati pripremi lijepih obiteljskih misa koje bi se povezivale s manjim slavljinama. Trebalo bi tražiti mogućnosti za povremeno zajedničko boravljenje i druženje obitelji i za prigodne kreativne "obiteljske radionice". Uz to bi trebalo razvijati i osjećaj za međusobnu pomoć i pripremiti konkretne oblike pomoći. Jedan takav oblik moglo bi npr. biti izmjenično čuvanje djece što bi rezultiralo slobodnim vremenom u kojem bi roditelji učvršćivali bračne veze.

Prvenstveno pak trebalo bi se posvetiti unutaršnjem duhovnom jačanju članova obitelji uvođenjem zajedničke obiteljske molitve i održavanjem drugih prigodnih obreda. Obiteljima će trebati ponuditi prijedloge za obiteljsko bogoslužje u kojem će mogućnost sudjelovanja imati svi njeni članovi.⁶⁸ Suvremeni oblik života naših vjernika vapi i za drugim (novim) ponudama i pobudama koje bi Crkva preporučivala ili sama izvodila. Među takve spada, npr. organiziranje dana župe svake godine, domovi ne samo za duhovne vježbe već i za društvene oblike provođenja slobodnog vremena, organiziranje izleta u prirodu, zajednički odmor, kampiranje i sl.⁶⁹ Na tom polju Crkva danas može biti uspješna samo ako je njena "ponuda" tako kvalitetna da nadmašuje sve ostale ponude. Načina kako provesti slobodno vrijeme onoliko je koliko i obitelji. Nemoguće, je dakle, stvoriti toliko teoretskih uzoraka da bi se zadovoljili svi ukusi i želje.

Zadaća je Crkve da zna odgonetati znakove vremena i na osnovi dobrih poznavanja i uvažavanja antropologije teološki ih obrazlagati. Pri tome ne smije ostati samo na teoriji već za provođenje slobodnog vremena mora razviti barem nekoliko konkretnih i kvalitetnih ponuda koje će potvrditi da je njeno razmišljanje pravilno i ostvarivo. Pastoral slobodnog vremena jest dakle redovni pastoral u svemu svome opsegu, koji je obilježen i prožet uvažavanjem zakonitosti slobodnog vremena kao stvoriteljske datosti i uvažavanjem mogućnosti i potreba za njim u različitim oblicima suvremene obitelji. Pastoral u slobodnom vremenu mora prije svega vidjeti znak vremena u duhu Dugoga vatikanskog koncila.

Prijevod sa slovenskog:
Petar Bulat

⁶⁸ Usp. W. UNTERLERCHER, Die Familie im Wandel, u: *Informationen* 4 (2001), Klagenfurt, str. 5.

⁶⁹ Usp. H. ROCH, *Mit Familien unterwegs, Freizeiten erfolgreich planen und durchführen*, Mainz, 1998.

CONSTANTLY ENGAGED
Family pastoral facing the challenge of free time

Summary

Pastoral of free time is a regular pastoral according to its scope - characterised by and imbued with the respect for free time patterns as something given by God, with the appreciation for different possibilities and requirements of a modern family. Pastoral in free time should, first of all, see the sign of time in terms of the Second Vatican Council. Modern way of life that our believers lead is craving for some other (new) offers and incentives which would be recommended and carried out by the Church itself. Here we should mention e.g. establishing of Parish Day, of centres that would be used not only for spiritual exercises, but also for the social forms of spending free time; preparing picnics, organising vacations, camping etc. The Church can be successful in this area only if its "offer" is of the same quality, or if it surpasses all the other offers that can be found.

Key words: *family pastoral, free time, Sunday, vacation.*